

In november schreef Maarten Tamsma een reactie op het advies van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur inzake Cultuureducatie in het Basisonderwijs. Hij betrok daarbij ook het antwoord dat de bewindslieden in de vorm van een kamerbrief (d.d. 24 oktober 2012) hierop gaven.

Het artikel van Tamsma was omvangrijk en moeilijk op korte termijn in de redactionele planning voor Kunstzone in te passen. Forse vertraging zou het gevolg zijn en daarmee zou de tekst van zijn actualiteit worden ontdaan.

Bij wijze van uitzondering is besloten het artikel daarom digitaal te publiceren op de website van Kunstzone.

Cultuureducatie in het Basisonderwijs. Advies en beleidsvoornemens (13 opmerkelijkheden)

Maarten Tamsma

In juli 2012 overhandigde de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur hun gezamenlijk advies over de Cultuureducatie¹ aan staatssecretaris Zijlstra. Hij had hier in oktober 2011 om gevraagd. Doel: de treurige situatie van cultuureducatie, met name in het Basisonderwijs, te verbeteren. (*“...hoe scholen in het primair onderwijs ondersteund kunnen worden bij het verzorgen van kwalitatief goede cultuureducatie en hoe culturele instellingen in het verlengde daarvan kunnen komen tot een op de kerndoelen afgestemd aanbod voor scholen...”*)

In oktober kwam er al een reactie van de (demissionaire) bewindslieden² en werden mijn bevindingen deels door de actualiteit ingehaald. Overwegingen over wat de bewindspersonen met het advies zouden kunnen gaan doen konden worden ingeruild door de beleidsvoornemens uit het betreffende kamerstuk. Extra complicatie: de voornemens van het demissionaire duo Van Bijsterveldt/Zijlstra zijn binnenkort mogelijk weer achterhaald door herzieningen van het koppel Bussemaker/Dekker.

Naast complimenten voor de grondige wijze waarop het advies was gerealiseerd en onderbouwd was er ook reden voor kritische op- en aanmerkingen. Het zou jammer zijn als de lezers van *Kunstzone* dit gewichtige stuk niet mede in dit perspectief zouden kunnen zien. Vooral de dingen die de raden *niet* aan de orde brachten.

dertien opmerkelijkheden

De Raden verdienen waardering voor de grondige wijze waarop het advies is aangepakt. Uit de lijst van geraadpleegde literatuur en deskundigen blijkt dat informatie uit alle hoeken en gaten bij kennishebbenden is weggehaald.

Velen die kritisch commentaar zouden kunnen leveren staan dus in de colofon en zijn op enigerlei wijze bij het advies betrokken. Daarom doe ik het maar, want er is weldegelijk wat op te merken.

De conclusies van de Raden zijn niet echt opzienbarend. We wisten allang dat cultuureducatie zich in een deplorabele positie bevindt. Ook de ingrediënten daarvan zijn niet onbekend: *“marginale plek in het curriculum...”, “verschillende overheidslagen onvoldoende op elkaar afgestemd...”, gebrek aan deskundigheid binnen de scholen”* .

¹ *Cultuureducatie: leren, creëren, inspireren*

² brief aan de Tweede Kamer, d.d. 24 oktober

Als panacee wordt een *referentiekader kunsteducatie* voorgesteld dat, samen met flankerende ondersteuning, de kapstok moet worden voor een verbetertraject.

1. consistent afbraakproces

Misschien ingegeven door piëteit met de opdrachtgever valt het op dat de Raden geen verwijtende verwijzingen hebben gemaakt naar de reden van de ernstig teruggelopen status van cultuureducatie in het PO.

Ik durf de stelling aan dat de afgelopen twee decennia overheid en opleidingen weinig hebben nagelaten om de beschreven deplorabele situatie van cultuureducatie *niet* in de hand te werken. Pabo's hebben de aanstaande groepsdocent ontdaan van zelfs de meest primaire vaardigheden (en daarmee het vertrouwen) om zelf adequaat kunstvakken te kunnen geven. De inhoudelijke regie is bij de scholen (besturen) gelegd die er geen raad mee weten en dat ook niet zo erg vinden. Het inspectoraal toezicht op cultuureducatie is marginaal (*Ach, het zijn toch maar kunstvakken....*). Het politieke tij (primaat bij taal en rekenen) zit duidelijk tegen.

Het lag voor de hand dat er steeds meer een beroep wordt gedaan op externe deskundigheid: eerste- en tweedelijns ondersteuningsinstellingen dienden zich aan. Maar ook deze inzet van externe vakdocenten is de laatste jaren dramatisch teruggelopen.

Ongelukkigerwijs blijkt die dan ook nog eens '*niet of onvoldoende te zijn opgeleid om les te geven aan een groep kinderen...*' (p36) .

De kunstvakken worden losgeweekt van het reguliere curriculum. De opleidingen zijn mede schuldig aan de situatie: Zij hebben dit gewoon laten gebeuren

2. cultuureducatie

De Raden definiëren cultuureducatie als een "... *overkoepelend begrip voor kunsteducatie, literatuureducatie, erfgoededucatie en media-educatie...*" (p9)

Zonder de verschillen tussen genoemde domeinen verder uit te werken wordt gekoerst op een vermeende gemeenschappelijkheid van het conglomeraat cultuureducatie, dat in het voorgestelde toekomstige 'referentiekader cultuureducatie' zijn vorm moet krijgen.

Onheil schuilt in de kerndoelen: drie kauwgum-volzinnen waarmee de overheid de cluster kunstzinnige oriëntatie definieert (p12)

Het PO wordt opgescheept met een monstrum van inhouden, die weinig met elkaar gemeen hebben en slechts gedeeltelijk kunnen terugvallen op een kwalitatieve achterban van deskundigheid. Laat staan dat de Pabo's of de ongegradeerde kunstvakopleidingen er chocola van kunnen maken.

Deskundigheid (welke??) moet dus van elders worden ingevlogen.

De kunstdisciplines (muziek, dans, drama, beeldende kunst en vormgeving), vanouds het hart van kunsteducatieve activiteiten, krijgen gezelschap van drie domeinen met een andere uitgangspositie. Verwijzingen naar de kunstvakdocentenopleidingen zijn weinig relevant voor *literatuureducatie* (welke docentenopleidingen hebben de Raden hier voor ogen?). Gaat de minister voor *erfgoededucatie* en *media-educatie* een aparte docentenopleidingen initiëren? Of krijgt het toch al gedevalueerde opleidingsprogramma van de Pabo of de volledig bevoegde kunst-Bachelor er nog modules Friese staartklokken, Kinderdijkmolens, liedjes 'van onder de groene Linde' of media-educatie bij?

3. geen rol voor de beroepsgroep

In de beschrijving van de gefaseerde aanpak komen de gebruikelijke actoren in beeld. Opmerkelijk is dat de beroepsgroep weer geheel buiten beeld wordt gehouden. Sedert de Commissie Dijsselbloem (Zijlstra maakte daar als Kamerlid zelf deel van uit !) had men anders mogen verwachten. Welke aanwijzing is er dat dit nu allemaal beter gaat ? Geen woord daarover. Den Haag heeft z'n lesje nog niet geleerd.

4. naar een referentiekader cultuureducatie

De Raden verwijzen o.a. naar *Cultuur in de Spiegel* (p16)..

Onwaarschijnlijk is dat de resultaten van Cis geheel worden genegeerd in de route naar het beoogde referentiekader. Cis is niet voor niks aan het werk geweest (neem ik aan), maar wel met een geheel andere opdracht dan de Raden.

Van Heusdens gedefinieerde culturele actiegebied is zo wijds dat verwarring aanstaande lijkt. Zijlstra zelf heeft het simpelweg over *'onder cultuureducatie verstaan we hier zowel binnen de school in het kader van het leergebied kunstzinnige oriëntatie als de educatieve bijdrage van culturele instellingen hiertoe...'* (p 52)

De Raden wijzen op bestaande vehikels die een bijdrage kunnen leveren tot de vorming van het referentiekader. O.a. Cis, TULE en de Scan van de SLO, de kennisbasis voor de opleidingen en het *leerplan beeldende kunst en vormgeving* van VONKC.

Van de genoemde vier kunstdisciplines heeft beeldend zijn leerplan-huiswerk dus al gedaan. Met het gezag van de beroepsgroep heeft VONKC in maart een leerplan gepubliceerd voor 4 tot 14-jarigen, uitgewerkt naar ontwikkelingsfasen waarvan drie-kwart het Basisonderwijs betreft. De Raden noemen dit leerplan (p 30) en hebben er tijdens de adviesronde positieve aandacht aan gegeven.

Als de beroepsgroepen voor muziek, dans en drama (literatuur ?) een eigen versie naast die van beeldend zetten zijn de inhoudelijke ingrediënten voor het kunstdomein van het referentiekader klaar. Daar zijn geen aanvullende activiteiten van derden voor nodig. Er is voldoende expertise bij de beroepsgroep(en). Hebben die assistentie nodig zullen ze dat zelf wel melden. De Staatssecretaris kan geld in zijn zak houden en dat moet hem als muziek in de oren klinken.

Dan hoeft er alleen nog wat bedacht te worden voor literatuur, erfgoed- en media-educatie.

De cluster 'cultuureducatie' verdrinkt in zijn eigen weerbarstigheid van moeilijk onderling afstembare eigen-aardigheden.

De legitimering voor een plek voor de kunstdisciplines in het onderwijs zit primair in de autonome kracht van de zelfstandige disciplinekwaliteiten. (*De pianosonates van Mondriaan zijn niet het beste deel van zijn oeuvre*). Zonder kwaliteit geen kunst/cultuur.

Basisschoolleerlingen zijn nieuwsgierig en gretig genoeg om daar voor te vallen, maar moeten die ervaringen wel op kunnen doen.

Methodisch lijkt dat steeds maar niet te lukken.

5. cultureel erfgoed

Dit fenomeen staat ongelukkigerwijs als een van de drie actiegebieden expliciet genoemd in de kerndoelen van het PO. Wie wat moet doen is ongewis. Opleidingen cultureel erfgoed zijn er niet. Duidelijkheid over de inhoud is ver zoek. Docentenopleidingen beeldend doen in de marges van architectuurgeschiedenis misschien wat aan postkantoren, gemalen of de wereld-erfgoedlijst. (Volgens door mij geconsulteerde websites met studiebeschrijvingen overigens helemaal niet.) Andere aspecten van cultureel erfgoed: oude volksliedjes, dansspasjes of watergruwel-maken worden niet door enig gezaghebbend instituut inhoudelijk gedragen.

Wat mij betreft geeft de overheid opdracht voor een mooi vormgegeven Erfgoed-site en stimuleert het gebruik ervan voor een erfgoed-canon voor het PO en daarmee is de kous dan af. Voor beeldend heeft de SLO nog een document liggen. Het Pabo-curriculum kan het er zeker niet bij hebben. Een homeopathische verdunning maakt erfgoededucatie tot een contraproductief lachertje.

6. de Bobo's

De Raden merken op dat juist de groep van beleidsbepalers, zoals ministers, gedeputeerden, wethouders, schoolleiders en schoolbestuurders overtuigd moeten worden het nut van cultuureducatie.

Dat is opmerkelijk, want deze bobo's waren zelf ooit eens leerling/consument van een kunst-/culturaanbod op hun eigen lagere school (en VO) Zonder veel succes blijktbaar. (*Wie waren ooit de kunstdocenten van Zijlstra ...? Waarom hebben zij hun werk niet beter gedaan!?*)

De zendtijd die de kunstvakken kregen heeft blijktbaar weinig emotionele binding opgeleverd.

Gaat het advies van de Raden hier werkelijk iets aan veranderen?

7. media educatie

De oude bloedgroepenstrijd rond het wel of niet invoeren van een aparte AV-docentenopleiding is destijds door voorstanders van een zelfstandig AV verloren: het werd een onderdeel van beeldend.

Een gemiste kans voor de aanhangers van interdisciplinaire kunsteducatie, want als er ergens raakvlakken tussen beeld, muziek, dans en theater worden uitgebuit is het hier wel. Maar ach, consistent inhoudelijke beleid is niet de sterkste kant van Haagse acties.

8. het kunstkennisniveau van een Pabostudent

Aan een Pabo-studie gaat (vaak) een Havo-traject aan vooraf.

Het is opmerkelijk dat de Raden zich niet hebben gebrand aan statistieken van het aantal Pabo-studenten met een kunstvak in het (Havo-)pakket en dus met een minimale voorkennis van tenminste één kunstdiscipline. Noch zijn er gegevens over de studiebelasting-tijd die de Pabo-opleidingen aan kunst(cultuur-) gerelateerde bekwaamheidsopbouw besteden. De Raden lijken te berusten in een ondermaatse kunst-scholing van de klassendocent en zetten hoofdzakelijk in op het dan maar extern binnenhalen van de benodigde kennis.

9. de cultuurcoördinator

Bij de start van CKV1 als schoolvak is ooit bedacht dat er een gecertificeerde CKV-coördinator moest komen (1996). Scholingscursussen werden opgezet, beloftes gedaan. Als gezegd: de enige consequentie van Haags beleid t.a.v. de kunstvakken is de inconsistentie ervan. Dus na twee jaar werd de cursus ontdaan van zijn civiel effect. Gevolg: op veel scholen werd de functie een parkeerplek waar managers docenten met ruimte op hun taakbelasting kwijt konden. Weg gekwalificeerde aansturing.

Zal dat met de *Interne Cultuur Coördinator* (op PO-niveau) anders gaan? Waar zijn de gegevens van de beleidsgevolgen van "Onderwijs en Cultuur (2006)" ?

Hoe zit het met het profiel van die functionaris? Hopelijk iemand met hart voor de zaak, maar het blijft een regelfunctie. Inhoudelijk van al die markten thuis zijn is een onbegonnen zaak.

10. het aanleg- en talent-imago

brugklasser bij de eerste brugklasles, kersvers van de Basisschool:

"meneer ik kan niet tekenen"

leraar: "dat is juist goed; als je het al kon hoefde je niet te komen"

Het aanleg en talent-syndroom ten voeten uit.

Kunstvakken moet je blijkaar al kunnen voordat je er iets van gaat leren.

Bruggers zeggen niet " Juf ik kan geen Frans..." bij de eerste les. Daarvoor kom je immers op school, om het te leren.

Dit is *het* (niet genoemde) dilemma van onze sector.

11. specialistie

Liever in één of twee discipline goed, dan vijf dunnetjes.

Kunst kan niet zonder dat kwaliteitsbesef.

Een referentiekader voor 'alles' wordt een doodgeboren kindje.

De publicaties van succesvolle projecten/activiteiten zijn vrijwel zonder uitzondering 'mono': een goeie museumles, dansworkshop of AV-week. Loop maar eens een jaargang *Cultuurplein* door.

12. dan het VO

Op pagina 44 duikt ineens het een toekomstig advies over doorlopende leerlijnen cultuureducatie po-vo op. Zonder enige directe aanleiding (geen onderdeel van de adviesaanvraag van de Staatssecretaris) of aankondigende onderbouwing in de rest van de

tekst wordt een vervoltraject Voortgezet Onderwijs in het draaiboek opgenomen.
Opmerkelijk. Ik neem aan met geheel andere ingrediënten ?

hoofdpunten uit de reactie van de bewindspersonen (Kamerbrief van 24 oktober)

En dan dus het antwoord van de bewindspersoon op het advies van de Raden.
Uit de Kamerbrief wat kernpunten:

De minister: "... Een eenduidig kader voor de invulling van cultuureducatie in de onderwijspraktijk ontbreekt Wat ik binnen het programma Cultuureducatie met kwaliteit wil realiseren is een leerlijn voor cultuureducatie. Hierbij staat ons geen dwingend keurslijf voor ogen, maar een gezaghebbende en inspirerende beschrijving van inhoudelijk goede cultuureducatie, die tot een landelijk gedeelde visie kan leiden...."

"....We zullen opdracht geven om een leerlijn cultuureducatie te ontwikkelen. Bij dit proces zal een breed veld van onderwijs- en cultuurdeskundigen betrokken worden. Ook zal goed gebruik moeten worden gemaakt van bestaande producten³ en recente ontwikkelingen, zoals de kennisbasis voor de Pabo. De leerlijn cultuureducatie kan diverse uitwerkingen krijgen die houvast bieden voor verschillende doelgroepen, zoals schoolbesturen, leraren, methodemakers en culturele instellingen..."

De SLO mag deze klus dan klaren. Het vervult me van een zekere ongerustheid, omdat de deuren van een PO-versie van *Cultuur in de Spiegel* dan wagenwijd open zullen gaan. Gezien de betrokkenheid van de SLO bij de implementering van deze invulling van cultuureducatie (pardon: -onderwijs) voor het VO, is het onwaarschijnlijk dat er voor het PO een geheel blanco start wordt gemaakt. Ik hoop dat ik geen gelijk krijg.

De minister stelt voor een beoordelingsinstrumentarium te (laten) ontwikkelen.

".. Er zal een review van onderzoek naar instrumentarium voor het volgen en beoordelen van leerling-prestaties op het terrein van cultuureducatie gemaakt worden. Een aantal geselecteerde beoordelingsinstrumenten zal in combinatie met de leerlijn cultuureducatie getest worden in pilotprojecten. De daarmee opgedane praktijkkennis komt beschikbaar voor andere geïnteresseerde scholen..."

"....Om cultuureducatie inhoudelijk vorm te kunnen geven is deskundigheid in de school van groot belang. Leraren willen weer met zelfvertrouwen les in de cultuurvakken kunnen geven. Uit de leerlijn cultuureducatie volgt welke competenties leraren nodig hebben. Voor de vertaling hiervan naar de initiële opleiding vinden we het van belang nauw aan te sluiten bij de kennisbases voor de Pabo, met name bij de ontwikkeling van minoren/specialisaties...."

En over de cultuurcoördinator:

"....Het functieprofiel van de Interne Cultuur Coördinator zal aangepast worden op basis van de leerlijn cultuureducatie.Vervolgens zal in overleg met de HBO-raad de ontwikkeling van verschillende vormen van nascholingsaanbod gestimuleerd worden..... en zal in overleg met de PO-raad gevoerd worden over de wijze waarop de professionele ontwikkeling op het terrein van cultuureducatie gestimuleerd kan worden..."

Om het verbeteringsproces te kunnen monitoren zal *"....eerst een nulmeting gemaakt worden van het huidige lokale voorzieningenniveau. Het huidige lokale voorzieningenniveau voor cultuureducatie zal in kaart gebracht worden...."*

Een procesbegeleider zal worden aangesteld om het voortouw te nemen in het bij elkaar brengen van betrokken actoren en regie te voeren op de uitvoering. Het *Fons voor de Cultuurparticipatie* (FCP) en het *Landelijk kennisinstituut voor Cultuureducatie en Amateurkunst* (LKCA) sturen het hele proces aan.

³ aardig is dat hier het leerplan van VONKC expliciet wordt genoemd

De minister heeft de voorzet van een brug naar het VO niet ingekopt. Dat lijkt een geruststelling.

Tenslotte zal de Inspectie van het Onderwijs in 2015 worden gevraagd een rapportage cultuureducatie te maken.

Op een groot deel van mijn 'opmerkelijkheden' uit de adviesnota wordt niet door de bewindspersonen ingegaan. Geen woord over de weerbarstigheden van de hier als eenheid gepresenteerde cluster cultuureducatie. Kennelijk niet opgemerkt of niet opgemerkt willen zijn. Dat was dan ook de reden dat het de moeite waard bleef mijn commentaar als opmaat voor de materie in dit artikel te handhaven.

Maarten Tamsma

november 2012

Maarten Tamsma was (o.a.) tekendocent VO, hoofddocent van een eerstegraads lerarenopleiding, voorzitter van de VONKC-denktank, vakdidacticus en publicist. Momenteel is hij betrokken bij bestuurs- en advieswerk in de (kunst)educatieve sector.